

2020. február 17–23.

Mértékadó

Kultúra • Tv- és rádióműsor

**Kelet vonzásáról
Fajcsák Györgyivel**

**Beszélgetés
Jászberényi Sándor
íróval**

Fotóalbum Szirmay Mártáról

Film:

**Kislányomnak, Samának
Házassági történet**

Fotó: Merényi Zita

Tülökben parazsat visz

Beszélgetés Jászberényi Sándor íróval

Haditudósító és szépirod. Ez a két tevékenység mintha ellentmondana egymásnak, ám Jászberényi Sándor mindegyiket magas színvonalon, szívvel-lélekkel végzi. Nevét sokan a Budapest–Kairó (Egy haditudósító naplója) című könyve alapján ismerték meg. A lélek legszebb éjszakája és Az ördög egy fekete kutya című novelláskötet mellett néhány hónapja a Levelek Háfiznak című, igen személyes hangvételű internetes jegyzeteit is olvashatjuk.

Hogyan vált bölcsészből haditudósítót?

– Nálam a szokásosnál sokkal előbb, huszonhat éves koromban jelentkezett a kapuzárási pánik. Megijedtem attól, hogy semmit nem fogok látni az életből, a világból, az emberből. Itt, Magyarországon nagyon kiszámítható az életpálya. Jean-Paul Sartre Az undor című regényében jut arra az egyik szereplő, hogy minden ok nélkül születik és véletlenül hal meg. Én is félttem ettől az értelmetlen haláltól. Ebben persze benne volt a huszonévesek sajátos türelmetlensége, hiszen ma már világos előttem, hogy az ember soha nem értheti meg a teljes valóságot.

A döntő változást egy Kairóba szóló meghívás hozta. Teljesen lenyűgözött az ott tapasztalt káosz. Egyiptomban egy mérőben idegen, a mienktől mindenben eltérő kultúrkör fogadott. Hozzá kell tenni, hogy Kairó nagyon olcsó, innen kiindulva az utazásokat is könnyebben és kevesebb pénzből lehetett elintézni.

Ebben az időben olvastam az *International Herald Tribune*-ban arról, hogy Csádban elengedtek 3500 gyerekkatont – ez 2006-ban volt –, én pedig elmentem, hogy írjak az ottani helyzetről. Mindig nagyon érdekelték a végletek. Csádban jöttem rá arra, hogy ezt akarom csinálni, ez már emlékeztetett arra, hogy élek. Egy ideig a *Magyar Narancsnak* dolgoztam, voltam Nigériában, Gázában, Líbiában, Jemenben. Az évek során sok hasznos ismeretet összegyűjtöttem, alaposan kiismertem a térség politikai viszonyait. Ez idő alatt több olyan emberrel is találkoztam, akik ma már vezető pozícióban vannak a hazájukban. Segítségükkel el tudok jutni a válságövezetekbe is.

Hogyan dolgozik? Fogja magát, elindul...

– Minden utat alaposan elő kell készíteni. Ennek része az is, hogy találni kell valakit, aki a helyszínen a segítségemre lehet.

Gondoskodni kell a megfelelő felszerelésről – repeszálló mellény, sisak –, a katonai biztosításról, emellett a menekülési útvonalat is meg kell szervezni. A véletleneket a minimálisra kell csökkenteni annak ellenére, hogy egy konfliktuszónában nem lehet előre látni mindent. Főlegesen soha nem szabad kockáztatni. A *Reuters* falán van kint az a felirat, hogy egy fotó sem ér meg egy emberéletet.

Mi a tapasztalata, mennyire nyitottak az olvasói mindarra, amit közvetíteni szeretne?

– Nálunk hagyományosan a belpolitika érdekli az embereket. A menekültválság után viszont Magyarország megváltozott, sokan jöttek rá arra, hogyha például a Közel-Keleten történik valami, annak hatása hamar eljut hozzánk is. Az is igaz, hogy hirtelen megszaporodtak a Közel-Kelet-szakértők. A valóság persze kevés olvasót érdekel, legfőképpen arra kíváncsiak az emberek, ami a saját világmagyarázatukat alátámasztja. Az utóbbi időben kérdések – sőt féltelmek – merültek fel az emberekben, amikre nem kaptak szakszerű választ. Érdekelne őket a megoldás, de ehhez nem sok segítséget kapnak. Szerintem egyébként az, ami most a migrációt tekintve tapasztalható, semmi ahhoz képest, ami várható. Nem ezrek, milliók indulhatnak el Afrikából és Ázsiából. A demokratikus berendezkedésű országok a jogrendjük miatt valószínűleg befogadják engedni a rászorulókat, ám egy szempontot nem szabad figyelmen kívül hagyni. Az ázsiai és az afrikai embereknek más a felfogásuk, számukra a nemzeti és a vallási identitás rendkívül fontos.

Európában viszont az identitás lassan szitokszóvá válik.

– Európa hagyományosan a keresztény kultúrkörhöz tartozik. Annak is tudomásul kell ezt vennie, aki nem tartja magát vallásosnak. A humanizmus is a kereszténységnek köszönhető, ahogy az is, hogy valaki ma Európában nyíltan ateistának tarthatja magát. Értelmetlen az a kijelentés, hogy

Európa nem keresztény. Az egy másik kérdés, hogy ez már egy poszt-posztmodern Európa.

Sokat hallunk, de keveset tudunk a keresztényüldözésről. Ön szerint mi a valós helyzet, és mi ennek az oka?

– Említettem, hogy Afrikában és Ázsiában az etnikai, a törzsi és a vallási identitás határoz meg mindent. Az itt élők megtanulták, hogy akkor marad fenn a kultúránk, ha nem vegyülnek másokkal. Ez az oka annak is, hogy sokszor tekintenek ellenségesen a többiekre. Ez az óriási térség nagyon megosztott, rendkívül sok etnikai és vallási zárvány alakult ki.

A keresztényüldözéssel összefüggésben érdemes beszélünk a politikai iszlámról, amely egy újkori jelenség. Eredetileg az iszlám azt sem követelte meg, hogy a területén élők áttérjenek. Olyannyira nem, hogy a nem muszlim bűnös felett a saját bírái ítélték. A gyarmatosítás visszaszorulása után ezek a népek keresni kezdték a közös identitást, ami a nagy részük által beszélt nyelv, az arab mellett az iszlám lett. Két irány bontakozott ki. Egyrészt a modernista politikai iszlamizmus – ezt a Muszlim Testvériség jelenítette meg –, amely a klasszikus értelemben vett dzsihádot bizonyos esetekben a muszlimokra is kiterjesztette. A másik a sariát szó szerint értő vahnábizmus, amely a szaúdi államhoz köthető. Ne felejtjük el, hogy Szaúd-Arábiának az olajon kívül ez az elutasító, nagyon szigorú és militáns iszlámértelmezés a másik exportcikke. Az Iszlám Állam

egészen más kérdés, az egy halálszekta, ami az iszlám erőszakosságát propagálja.

Ezt a térséget fokozottan sújtja a klímaváltozás: kiszáradtak a folyók, a megtermelt élelem pedig kevés az elképesztő módon növekvő népességnek. Ha csökkennek az erőforrások, akkor megindul a harc a maradékért. A szíriai polgárháború előtt több éven keresztül olyan aszály sújtotta a régiót, hogy a vidéki parasztság a városokba vándorolt, ez pedig szociális feszültséghez vezetett. Ráadásul a paraszti réteg jóval szegényebb volt azoknál, akik régóta a városban éltek. A kiélezett helyzet elképesztő jelenségekhez vezethet. 2012-ben tanúja voltam annak, hogy a kairói Szent Márk-katedrális azért ostromolta meg a többbezes tömeg, mert azt hitték, hogy a templom falai között áttért muszlim nőket tartanak fogva. A népességrobbanás akkora, hogy az egyszerűen már kezelhetetlen. Egyiptom lakossága jelenleg százmillió, de az előrejelzések szerint 2050-re kétszázmillióan lesznek. A népesség nagy része harminc év alatti. A legkisebb élelmiszerár-emelkedésnek is az a hatása, hogy a legszegényebbek éhen halnak. Jellemző, hogy a születésszabályozást eleve elutasító muszlim társadalomban megoldásként az is felmerült – esetünkben *Abdel Fattah el-Szisi* elnök részéről –, hogy álljanak át a kétgyerekes családmoddellre.

Ezek szerint a keresztényeket azért támadják, mert rajtuk lehet levezetni a feszültséget?

– Bizonyos tekintetben igen. Már önmagában az is feszültség forrása lehet, hogy egy muszlim többségű közegben él egy olyan kisebbség, amely teljesen mást hisz, mások a hagyományai és az ünnepei. A Közel-Keleten egyébként nagyon sok tévképzet él a keresztényekről, főleg a katolikusokról. Sokan úgy látják, hogy a pápa – mint nemzetközi vezető – közvetlen utasításokat adhat, amit a keresztényeknek végére kell hajtaniuk. Ráadásul a függetlenség után létrejött világi államok vezetése több országban is szövetségesének tekintette a keresztény közösségeket. Amikor a fennálló rezsimit a forradalmak elsöpörték, az őket támogató keresztények is veszélybe kerültek. A kisebbségek eleve zárványként léteznek, ezzel is védve az identitásukat. Házaikat a radikális muszlimok sokszor megjelölik a *nun* jellel (jelentése *naszráni*, a keresztények arab nevéből), így jól azonosíthatók. A koptok ráadásul azonnal felismerhetők a karjukra tetovált keresztből. Az elégedetlenkedők pedig nyilván azokat támadják meg először, akik védtelenek. Érdek, hogy Nyugaton senki nem beszél a törökországi helyzetről, pedig ott szisztematikusan lehetetlenítik el a keresztények életét.

A megoldás felé tett lépés volt Ferenc pápa és a kairói Al-Azhar Egyetem főimámja által aláírt

történelmi nyilatkozat. De az egyensúly fenntartására – legalábbis ez idáig – a libanoni hatalommegosztási modell is alkalmasnak tűnt. Lehetséges egyáltalán valamilyen megoldás?

– Bármilyen megoldás csak úgy képzelhető el, ha beavatkozunk a folyamatokba. Ahhoz, hogy ne hagyják el otthonaikat a közel-keleti és az afrikai emberek, meg kell teremtenünk számukra a normális és elfogadható élet feltételeit. Bár számtalan tekintetben nem tudok azonosulni a magyar kormány nézeteivel, azt, amit az intézményesített erőszak gócpontjaiban tesz, meg-

oldásnak látom. Iskolákat, kórházat, lakásokat építenek, ez pedig mindenképpen több annál a gyakorlatilag nullánál, amit a nyugat-európai országok tesznek. Egyedül mi, magyarok gondoljuk úgy, hogy javítani kell ezeknek az embereknek az életkörülményein.

Novelláiban érezhetően megjelennek a tudósítóként szerzett tapasztalatok. Milyen szerepet töltenek be ezek az írások?

– Szerintem az írás nagyon közel áll a vallásgyakorlathoz. Kétségbeesetten keresem az értelmet a világ folyásában, mert sokszor csak véletlenek sorozatának érzem mindazt, ami történik. Az írással tulajdonképpen újrendezem a dolgokat. Az a világ tragédiája, hogy nagyon ritkán vesszük észre benne az isteni szikrát. A vallásos ember számára értelmes a létünk, de ha valakinek nem adatik meg a hit, az csak a káoszt érzékeli. Az én történeteim lehetnek nagyon ijesztők, de az a mód, ahogyan leírom őket, értelmet ad még a legabszurdabb eseménynek is. Ezekben a novellákban ott van az a rendszer, amit a világban nem tapasztalok. Nyilván van egyfajta terápiás jellege is, oldja valamelyest a bennem lévő szorongást, hiszen nagyon sok személyes élményt használok fel témaként.

A legfontosabb mégis az, hogy rendszert viszek oda, ahol egyébként nem találok ezt a meghatározott célra irányultságot.

Már a 18. részéhez érkezett a Válasz Online-on megjelenő sorozata, a Levelek Háfiznak. Ebben írja, hogy „az apák nem tudják felkészíteni a gyerekeiket az utánuk jövő világra”.

– Az a világ, amiben én élek, egészen más, mint amiben majd a fiam fog élni. Emellett úgy látom, hogy a családi történetek előbb-utóbb el fognak veszni a homályban. Ritka az, hogy valaki túllát a

dédszüleim. Nekem is van egy családi Bibliám, amiben csak nevek állnak, olyanok nevei, akikről nem tudok semmit. Rájöttem, hogy ha nem mesélem el a saját történeteimet, akkor a fiam rólam sem fog tudni semmit. Nem egyetemes igazságokat akarok elmondani, csak annyit, ami velem történt. Ezekben az írásokban szinte semmi fikatív nincsen, minden részletük teljesen személyes.

Mindenki érzi, hogy valami közeleg, és azt is, hogy az nem lesz valami vidám. Ha így megy tovább a világ, lassan elvesztjük a múltunkat és ezzel együtt az identitásunkat is. A globalizált világ kapitalizmusa csak fogyasztókat nevel, az önazonosság és az erkölcs viszont akadályozza a fogyasztást. Egy massa ugyanis nem áll ellen a külső hatásoknak. De az apák mítosza is megdőlt. *Cormac McCarthy Nem vénnel való vidék* című regényének végén a főszereplő egy álmáról mesél. Apja lovon közeledik felé, és ahogy elhalad mellette, látja, hogy „egy túlökben paraszat visz, ahogyan régen szokás volt”. Azért megy, hogy „tűzet rakjon valahol a sötét, fagyos éjszakában”. A tüzet szeretném én is megőrizni, és ha tudom, tovább is adni.

Baranyai Béla
Fotó: Merényi Zita

A sírás és kiáltás hangja

„Az első kisbabám: Sama. A neve eget jelent. Azt az eget, amit szeretünk, vadászgépek és bombázás nélkül. Az eget nappal, felhőkkel, madarakkal. Sama, Sama, hallasz engem? Mosolyog! Ó, Istenem!... Azt mondja: »Anya, miért szültél erre a világra? Amióta élek, nem láttam mást, csak háborút.«”

Szíriában 2011-ben kormányellenes demonstrációk kezdődtek, a konfliktus hamar polgárháborúba fordult. A harcok 2012-ben Aleppót is elérték, ennek eredményeként a város keleti felét a felkelők, északi negyedét a kurdok, míg a nyugati részt a kormányerők vonták az ellenőrzésük alá. Az aleppói csata négy évig tartott, végül az Oroszország által támogatott kormányhadsereg 2016 decemberében az egész várost elfoglalta. *Waad al-Kateab* újságíró és orvos férje, *Hamza al-Kateab* a polgárháború kitörésétől egészen a 2016-os evakuálásig Aleppóban élt. Miközben Hamza ellátta a sebesülteket, Waad lefilmezett mindent, ami körülöttük történt. Sama, a lányuk 2015-ben született.

A Budapesti Nemzetközi Dokumentumfilm Fesztiválon sok megdöbbentő alkotást láthattak a nézők, ám nem túlzás azt állítani, hogy a *Kislányomnak*, *Samának* minden képzeletet felülmúl. *Waad al-Kateab* és *Edward Watts* filmjéből megismerjük Waad és Hamza személyes történetét, a konfliktus hátterébe is kapunk némi bepillantást, ám biztos, hogy nem erre fogunk emlékezni.

Waad mindvégig a lányának mesél. Bár még nem érti, a szülei mégis szeretnék megmagyarázni neki, miért döntöttek amellett, hogy a heves harcok ellenére a városban maradnak. A menekülés Hamza és Waad szerint azt jelentené, hogy mindenről, ami fontos nekik, egy csapásra lemondanak. Sama jelenléte azonban egy másik perspektívából is értelmezhető. Egy éppen csak totyogó gyerek és a háború borzalmának szembeállításánál nagyobb kontrastot nehezen tudnánk elképzelni.

Az ostromlott városrészben élőknek minden lelki erejükre szükségük volt ahhoz, hogy kibírják a megpróbáltatásokat. Nem napról napra, hanem óráról órára éltek. Bár igyekeztek alkalmazkodni a rendszeres bombázásokhoz, megszokni mindezt mégsem lehetett. Ha meghallották a repülőgépek hangját, rohantak lefelé, az alagsorba. Feszülten figyelték, hogy honnan jön a robbanás hangja – közeledik-e vagy távolodik. Ha sebesültek érkeztek, a kórház személyzete azonnal munkához látott. Waad mindenütt ott volt a kamerájával. Mi pedig nézzük mindazt, amit rögzített. A vérző sérülteket, a kiabáló hozzátartozókat, az operációkat és azt is, ahogyan a halottakat sebtében vászonba csomagolják. A légierő tudatosan vette célba a kórházakat, először helikopterekkel, majd vadászbombázókkal. A Hamza által szervezett kórházat soha nem találták meg, ám végül több bomba ide is becsapódott.

A pusztítás és a káosz leírhatatlan. Azzal, hogy „ezek a képek a zsigereinkig hatolnak”, nem mondtam semmit.

Olyannyira sokkoló mindaz, amit ez a film bemutat, hogy csak jóval később kezdünk el normális módon gondolkodni. Mi volt ennek a célja? Mi az, ami még filmen megmutatható? Hol van a morális határ?

Bár a védtelenek és ártatlanok jajkiáltása az egekig hatol, mi azt valahogy soha nem akarjuk meghallani. A jólétben élő emberek számtalan esetben süketekké válnak akkor, ha segítséget kérnek tőlük. Waad filmje felér egy üvöltéssel. Egy csontig hatoló üvöltéssel. Kétségtelen, hogy a film elsődleges üzenete ez: Ha nem akartok tudomást venni a pusztításról, akkor oda fogom tenni az orrotok elé. Mindent, a halott gyerekeket is. Őket elsősorban.

Ha valaki látta *Nadine Labaki Kafarnaum* című filmjét, akkor tudja, hogy bizonyos játékfilmek valószínűleg eljutottak a műfaj határáig. Az emberi szenvedés bemutatása azonban egy ponton túl már nem tud még nagyobb hatással lenni a nézőre, mert – elsősorban érzelmileg – feldolgozhatatlanná válik. A dokumentumfilm tárgya viszont a valóság, úgy, ahogy van, a maga teljességében és közvetlenségében. Ezek szerint bármit megmutathat. Waad al-Kateab filmje után joggal merül fel bennünk a gondolat, hogy vajon tényleg így van-e. Mások szenvedése, fájdalma, halála – holtteste – vajon közszemlére tehető-e? Ez a kérdés pedig nem a polgári jó ízlés miatt fogalmazódik meg bennünk, hiszen nyilvánvaló, hogy ez a film pont ezen akar túllépni, sőt, ezt szeretné lerombolni.

Ha be akarnám bizonyítani, hogy az ellenségeim milyen gonoszak, annál meggyőzőbb érveket nem találhatok, mint ha megmutatom a pusztításuk áldozatait. A vérző embert, a mozdulatlan testvére mellett síró gyereket, a halott fiával eszt vesztve járkáló anyát. Ez a film nem a szíriai polgárháború vagy az aleppói csata krónikája. Az alkotók ugyanakkor néhány utalással igyekeznek tágabb horizontba helyezni a látottakat. Nem rejtit véka alá azt sem, hogy a lázadók oldalán állnak. Waad és Hamza maguk is átélték az ostromot, így minden szörnyűség, amit bemutatnak, valódi. Csak remélhetjük, hogy a céljuk nem az ellenségeik démonizálása volt, hanem az, hogy rádöbentsenek: az ártatlanok „sírásának és kiáltásának hangját” akkor kell meghallanunk, amikor fölhangzik. Mert utána már késő lesz.

Fotóalbum Szirmay Mártáról

Szirmay Márta – akad, kinek ismerősen cseng ez a név, ám sokan semmit nem tudnak arról, milyen életmű rejtőzik mögötte. Jazz-énekes volt kezdetben, aztán Európa és a nagyvilág operaházaik kedvelt művésze lett a hajdani kaposvári lány, aki élhetne még, hiszen 1936-ban született. Szülővárosának temetőjében öt évvel ezelőtt kísérték utolsó útjára. Sírjánál mindössze huszonnégyen álltak.

Hegedűs György, a lokálpatrióta fényképész, a jelentős múlttal büszkélkedő Somogyi Fotóklub elnöke nem hagyta, hogy Szirmay Márta neve feledésbe merüljön. A *Barátom, Juan Gyenes*, illetve a *Juan Gyenes, a fotográfia mestere* című kötetei után művek, fellépések, partitúrák, plakátok, fotók és barátok nyomába szegődött, hogy a magyar kultúra napja alkalmából az egyetemes zenetörténet asztalára tehesse Szirmay Márta című, legújabb albumát. A címlapfotón, melyet az ugyancsak kaposvári születésű Juan Gyenes készített, ott található az Erkel-díjas operaénekes aláírása is. A név mögött pedig egy művész és egy énekpedagógus sorsa elevenedik meg. Egy olyan művészé, aki 1963-ban lett a Magyar Állami Operaház tagja, és tizennégy esztendő alatt harminckilenc operában hallhatta a közönség. Szokolay Sándor *Vérnászának* anyaszerepében vált ismertté, majd a *Carmen* címszerepét játszotta-énekelte – nyilatkozata szerint csaknem félszázszor.

Édesanyja énektanár volt, aki a Magyar Rádióban többször is énekelte. Leánya szintén gyönyörű hangot kapott a Teremtőtől. Nemcsak az ének, hanem a zongora is vonzotta; olyannyira, hogy kilencévesen már koncertet adott. A szépcarcú kislány a kaposi Zárdába járt óvodába és elemi iskolába, és a kedvesnővérek által rendezett *János vitézben* Bagóként lépett föl a Csiky Gergely Színház színpadán. Tizennégy esztendősen a Bartók Béla Konzervatóriumban tanult, majd elvégezte a Zeneakadémia opera tanszakát. Diplomájában ez áll: ének- és szolfézstanár. Végzettségének egész életében hasznát vette. Kezdetben a könnyűműfaj felé kacsingatott, vonzotta a táncdalok világa; *Bágya András* és *Fényes Szabolcs* dalokat írt neki, a rádióban és a televízióban is rendszeresen szerepelt, de fellépett az első monte-carlói táncdalfesztiválon is. *Pernye András* a legkiválóbb magyar jazzénekesnek tartotta. Az énekesnőt ennek ellenére az operák világa is megbabonázta; szerte a nagyvilágban megcsillogtathatta a tehetségét. Szerepek sora várt rá, fellépett mások mellett *José Carrerassal*, *Montserrat Caballéval*, *Tito Gobbival*. 1977. május 8-án a *Falstaff* Covent Garden-beli közönsége Klütaimnésztraként látta-hallotta. A helyi lapok kitörő lelkesedéssel számoltak be Szirmayról: „Az új Klütaimnésztra, a magyar Szirmay Márta lenyűgöző volt öblös altjával, hatásos beszédtonusával, vészjóslo jelenlétével.” Vagy: „A Covent Garden még nem látott jobb Klütaimnésztrát Szirmay Mártánál. Összes hangjegyét tisztán, túlzás nélkül énekelte. Fellépése uralkodói, méltóságteljes. Jelenete csúcspontján nem váltott át csúszás-mászásba, kilépőjében nem kotkodácsolt, mint valami pantomimboszorka. Hangereje pedig mérhetetlen.”

A fotókkal, szereposztásokkal plakátokkal, interjúkkal, dedikálásokkal, családi levelekkel, iratokkal, kivágott újságoldalakkal gazdagon illusztrált kötet anyagát rokonoktól, barátoktól, vala-

mint a Magyar Állami Operaház archívumából szerezte be Hegedűs György. Szerkesztői erényeire vall, hogy a nagy találkozások emlékét kiemelve, egy tevékeny élet szilánkjait összeillesztve igyekszik minél teljesebb képet adni a méltatlanul elfeledett énekesnő mindennapjairól, megidézve többek között a kortársakat: *Sólyom-Nagy Sándort*, *Kalmár Magdát*, *Sass Sylviát*, *Tokody Ilonát* és *Marton Évát* is.

Szirmay Márta 1977-ben a németországi Bensbergben telepedett le, és akkor már neves énekesként lépett föl a világ előadótermeiben, operaházaiban. Amerikában és Ausztráliában is tapsolt neki a közönség, és olyan kiváló karmesterek dirigálták, mint *Colin Davis*, *Doráti Antal*, *Karl Böhm*, *Michael Gielen*, *Zubin Mehta* vagy *Solti György*. A legszívesebben *Wagnert* énekelte; 1990-ben a Wagner Társaság díszpolgári címmel tüntette ki.

Korda Ágnes így írt róla 1974-es portréjában: „Hol kacér, könnyűvérű ifjú leány, aki varázsos énekével, vérpezsdítő táncával hódítja meg a férfiszíveket, hol agyafúrt vénasszony, aki ravasz bölcsességgel oktatja ki közönségét, majd drámai hősnőt jelenít meg a színpadon, bonyolult, ellentmondásos, összetett jellemű figurákat. A kisebb szerepeket is elmélyülten, igazi művészi alázattal.”

A művészi alázatra példaként álljon itt egy másik, a *Pesti Hírlapnak* 1993-ban adott interjú részlete. Réfi Zsuzsanna a riportja végén arról kérdezte a Kölnben magánórát adó Szirmay Mártát, nem akar-e a kölni zeneművészeti főis-

kola tanáraként dolgozni. Így felelt: „Soha nem szerettem a címet és a rangokat, nem vágytam kitüntetésekre. Igazán operai karrierre sem törekedtem, mert számomra mindig az volt a legfontosabb, hogy éljem, élvezzem az életet. A növendékeimnek a tudásom, a tapasztalatom szeretném átadni, és meg akarom tanítani őket a buktatók, szenvedések elkerülésére, hogy boldoguljanak ebben a felgyorsult élettempójú világban. A mai kornak a jó és rossz oldalát is megértem. Szerettem *Michael Jackson*t és *Madonnát* is, otthon a tévémen általában a Music Tv van bekapcsolva. Én már nem vagyok fiatal, de úgy érzem, megvan a késztetésem és a képességem arra, hogy soha ne legyek öreg.”

Szirmay Márta a rendszerváltozás után gyakran visszatért szülővárosába, 2008-ban végleg hazaköltözött, és 2015. január 1-jén, még a nyolcvanon innen, a Teremtő átemelte az égi operaház színpadára.

Hegedűs György kötetét a kaposvári Takáts Gyula Megyei és Városi Könyvtárban mutatták be, Szirmay Márta szerepeit megörökítő, fekete-fehér felvételek között. Nemcsak a zsúfolásig telt terem kultúra napi közönsége, hanem a kötet olvasói is állíthatják: a nemes szerkesztői szándék eredményeként, számos támogató felajánlásából megvalósult fotóalbum választ ad az előszóban is megfogalmazott kérdésre: ki volt ő?, és sokat tehet azért, hogy az operaénekes életműve ne vesszen a feledés homályába.

(Hegedűs György: *Szirmay Márta*, Somogyi Fotóklub, 2019.)

A japán minta magasiskolája

Kelet vonzásáról Fajcsák Györggyel

A diplomáciai kapcsolatfelvétel tavalyi, másfél száz éves jubileuma csak az egyik apropója a Szépművészeti Múzeum legújabb, ezúttal távol-keleti vonatkozású kamarakiállításának. Valójában egy évek óta tartó keleti sorozat folytatásáról van szó. A japán képző- és iparművészet korabeli divatja és hatása a szecessziós századforduló máig rajongott újtóira és csodált alkotásaira már-már közhelyes megállapításnak tűnhet. E jelenség, a japonizmus közép-európai léte és karakteres, jól körülhatárolható volta azonban csak az utóbbi időkben vált igazán világossá, a közelmúlt kutatásai nyomán. A Kelet vonzásában című tárlatról – amely három nagy hazai gyűjtemény párhuzamokat felmutató anyagából ad válogatást – a Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum igazgatójával, Fajcsák Györggyel beszélgettünk, még a megnyitó előtt, a berendezőmunkálatok finisében.

– Az Osztrák–Magyar Monarchia és Japán hivatalosan 1869-ben vette fel a diplomáciai kapcsolatot. Nagyköveteket küldtek egymás fővárosába; politikai és kereskedelmi téren egyaránt intenzív kapcsolatépítés kezdődött, ami művészeti, kulturális szempontból legalább ilyen fontosságú volt. Elég az 1873-as bécsi világkiállításra utalni. Japán számára ez volt az első bemutatkozási lehetőség, amikor a Meidzsi-reformok utáni császárság ténylegesen saját magát reprezentálva jelenhetett meg. Nem úgy, mint korábban, az 1862-es londoni, illetve az 1867-es párizsi világkiállításán, a mások – külföldi követek, kereskedők – által válogatott anyagokkal. Japán tehát Bécsben képviseltette magát először hivatalosan, állami szinten. Óriási sikere volt az általa bemutatott termékeknek, és megtörtént az áttörés. Egész hálózat bontakozott ki az iparművészeti tárgyak gyártóiból, forgalmazóiból, és mintát szolgáltatva terjesztették el ezt a kultúrát előbb Európában, majd Amerikában is. Japán kinyitotta a kapuit a Nyugat előtt. Jóllehet földrajzilag változatlanul távoli maradt, átalakulásával az utazók számára ismertebb, elérhetőbb, bejárhatóbb világ lett. Kulturális-művészi értelemben pedig jóval közelebbi.

A Kelet iránti vonzódás, az orientalizmus hatása a XIX. század első felétől egyre inkább megjelent az európai kultúrában, a japán művészet viszont a századforduló, közelebről a szecesszió alkotóira hatott igen erősen. Mondhatjuk, hogy nincs jugendstil japonizmus nélkül?

– Bátran állítható, hogy a XIX. század második felében a japonizmus, a japán divat meghódította a Nyugatot. A japán művészet alkotásai a korábbiakhoz képest hatalmas mennyiségben áramlottak be, és a nyugati művészek ezek kompozíciós elveit, színhasználatát, képkivágatformáit lelkesen kezdték el másolni. Sajátos dekorativitásukkal egészen másfajta látásmódot és alkotási lehetőséget nyújtottak, egy új világ tárult fel az itteni művészek előtt. Érdekes,

hogy Nyugat-Európában – elsősorban a népszerűvé vált japán fametszet révén – a képzőművészetre hatottak ezek az alkotások. Az Osztrák–Magyar Monarchiában az iparművészet, a kerámiaművesség reagált először, és csak a XIX–XX. század fordulóján tűnt fel a képzőművészeti, festészeti anyagban. Ez a mostani kiállítás arra összpontosít, azt próbálja bemutatni, hogy a Monarchiában és kifejezetten a grafikák szintjén miként jelent meg ez a kapcsolat. A Japánból korábban ideérkezett minták, előképek, tárgyak mellé kerültek azok az alkotások, melyek jól illusztrálják ezt a művészi párbeszédet.

Úgy látszik, nem csak a vonalvezetés, a kompozíció hatott. Olykor még az alkotó szignója is a japán metszeteken elmaradhatatlan pecsétek négyzetes formáit idézi...

Jelöletlen mester (Utawaga Kunisada?):
Jáde A viszontlátás örömeinek
tízezer írásjegyéhez címzett házból

– Igen, mert gyakorlatilag minden ornamenssé válik: az emberi figurák, a növények, az állatvilág. A szöveg, a pecsét is mindezek részét képezi, minden díszítőelemként jelenik meg. Az európai alkotók nem tudták tartalommal ellátni, mert önmagában a pecsét egy írásjeggyel konzekvensen megtöltött téregység. Ebben a formában nem használták, sok esetben mégis rátették a képekre. Erős volt a forma- és mintakövetés. A nyugati művészeket elbűvölte, hogy a japánok milyen lenyűgöző módon éltek például a vágásokkal, a kiemelések, a részletek nagyvonalú kezelésével. Vagy ott a háttérnélküliség, amely a reveláció erejével hatva adott friss látásmódot az itteni alkotóknak. Azzal együtt vagy annak ellenére, hogy egyetlen olyan művész szerepel a tárlaton, aki maga is járt Japánban. Emil Orlik nemcsak elsajátította, hanem terjesztette is a japán fametszetkészítés technikáját. A többiek áttételesen ismerték meg. Gondoljunk például Olgyai Viktorra, akire ugyancsak termékenyítő erővel hatottak a japán fametszetek. Az Országos Magyar Királyi Mintarajztanoda és Rajztanárképezdében ő hozta létre a Magyar Képzőművészeti Egyetem grafikai tanszékének elődjét.

Hogyan csoportosíthatók, tematizálhatók a minthaad japán fametszetek?

– Alapvetően három fő téma van: a szép nők, a bidzsinek – akiket mi általában gésaként emlegetünk –, a természet és a kabukiszínház. A gésák nagyon magasan képzett, kiváló művészi talentummal megáldott szórakoztatók voltak. Az irodalomban, a zenében, a táncban egyaránt jártasak. A Josivarában, a városok szórakoztató-

negyedeiben a legműveltebb oiránokat foglalkoztató házakban fogadták a vendégeket. Nagyon sok esetben e híres szépségek ábrázolásai jelennek meg a japán fametszeteken.

A természettel kapcsolatos képek a növény- és állatvilágot jelenítik meg. Az európai értelemben vett tájbrázolás hagyománya nem volt ismert. Az a legkésebb kialakult fametszet-téma, a női szépség, illetve a színház figurái, a színészek és a szumósok után. A fametszetek ugyanis eredetileg reklámok, plakátok, falragaszok voltak. Például egy adott mű vagy szórakoztatóház legszebb nőiről készítették egy sorozatot, amit aztán igény szerint, a népszerűség arányában sokszoroztattak. A pénztárca függvényében vett meg valaki egy vagy több lapot ezekből. A sorozatban szereplő fametszetlapokat úgy lehetett egymáshoz illeszteni, hogy azok egy nagyobb képet adtak ki. A kiállításon is látható egy ilyen: *Toyokunitól A gésák menete*. Öt lapból áll, háttérben a Fudzsi. Ha különvesszük a lapokat, mindegyik önállóan is élvezhető kompozíciós egység. A fametszet tehát ezt a fajta rugalmasságot, a vásárlói igények kiszolgálását célozta. Erőteljesen reflektált a városi életre, a mindennapokra, a kabukiszínészekre vagy történetrészletek bemutatására.

Az említettekhez képest későn, csak az 1830-as években jelent meg az önálló táj-, illetve természetábrázolás *Hiroshigénél*, aki többek között a Kiotót és Edót (a mai Tokiót) összekötő Tokaido (zarándok) útvonal ötvenhárom nevezetes állomását örököltette meg. És éppen ez, Hiroshige tájbrázolása tette a legnagyobb hatást Európára. Az egyéb fametszetek történeti, kulturális hátterét, jelentését nem igazán ismerték nálunk. A színház világa volt a legkevésbé befogadható. A japán mitológiával, a japán színházzal, a kabukival és neves színészei-

Emil Orlik: Szélvihar

neti képeket és portrékat előtérbe helyező nyugati festészet. Nem véletlen tehát, hogy a Hokusai- és Hiroshige-sorozatok váltak először népszerűvé. A korábbi, nagy XVIII. századi mesterek csak később kerültek be a nyugati kánonba.

Ez a tárlat a Várkert Bazárban megrendezett, Gésák a Duna-parton című kiállítás folytatásának tekinthető?

– A Hopp Ferenc Múzeumban 2016-ban kezdtünk el egy kiállítássorozatot. Az volt a célunk, hogy a magyar művészetben fellelhető keleti hatásokat, elsőként a japonizmust végigkövessük a rendelkezésünkre álló képző- és iparművészeti anyagokon keresztül. Ennek a kiállítássorozatnak az első darabja volt a *Gésák a Duna-parton*, amelynek keretében több mint négyszáz alkotást mutattunk be, az 1860-as évektől az 1920-as évekig. A következő tárlatunk a két világháború közötti időszak keleti hatásaira koncentrált, majd a XX. század végének Kelet-képet próbáltuk meg közvetíteni. E trilógia után világossá vált, hogy érdemes lenne az Osztrák-Magyar Monarchia történeti keretében régióink, Kelet-Közép-Európa ez irányú művészetét is behatóbban vizsgálnunk. Csoda szépek a vonatkozó cseh, lengyel, osztrák, északolasz és magyar alkotások. Mindezek demonstrálására született egy nagyszabású kiállítási terv, a Szépművészeti Múzeum, a Nemzeti Galéria és a Hopp Múzeum anyagaiból és számos külföldi intézmény kölcsönműveivel.

vel – akiknek nevét generációk vették fel és öröközték tovább a szigetországban – Európában végképp nem tudtak mit kezdeni. A perspektíva és távlat nélküli, síkszerűen ábrázolt, sajátos közelségélményt nyújtó és a metszettechnikából, a külön-külön nyomott színfoltokból adódóan elképesztően izgalmas tájkép viszont mindenkit ámulatba ejtett. Egészen másfajta dekorativitást nyújtott, mint az akkori – alapvetően inkább törté-

Ez a tárlat végül nem valósult meg, viszont megjelenés előtt áll a témával 2017 óta foglalkozó nemzetközi kutatócsoport munkáját tartalmazó kötet. Azért, hogy ez a figyelemre méltó eredményeket felmutató könyv ne maradjon kiállítás nélkül, a saját anyagunkból elkészítettünk egy – a metszetanyagra koncentráló – kisebb volumenű, de reprezentatív összeállítást. A Szépművészeti Múzeum kamarakiállításokra dedikált Michelangelo-terme alkalmas arra, hogy bemutassuk ezt az izgalmas párhuzamtörténetet.

Az elmondottakon túl mit tart a kiállítás legfőbb eredmények, erejének? Milyen hatásra számít?

– Japanista kollégám, Dénes Mirjam válogatta a műveket. Én ezúttal az anyag szemlélésében, az alkotások egymás mellé állításában, elhelyezésében vettem részt. Számomra nem novum, inkább megerősítés, hogy a XX. század elejére milyen erős anyag állt össze itthon. Meghatározó része a Vay Péter-féle gyűjtemény; az itt látható japán

fametszetek kivétel nélkül abból valók. Kor és tematika szempontjából egyaránt széles spektrumú, nagyon jó anyag. Az is érdekes, hogy ezek az alkotások most ideiglenesen visszatértek az anyaintézménybe, ugyanis Vay annak idején a Szépművészeti Múzeum megbízásából vásárolta meg őket.

A kiállítás jelentőségét elsősorban abban látom, hogy a japonizmus grafikákban lecsapódó hatását saját gyűjteményeinkből va-

William Nicholson: Sarah Bernhardt

ló válogatással tudjuk bemutatni. Reményeim szerint sikerül teljesen eloszlatnunk az e műfaj létezésével kapcsolatos korábbi kételkedést. Az áttörés megtörtént, a hazai japonizmus léte ma már evidencia; a művészettörténeti kánon is tudomásul veszi, természetesnek tekinti, elismeri. Rádöbentünk, hogy Olgyai Viktortól Tichy Gyulán át Kozma Lajosig milyen sok magyar alkotót, és mennyire mélyen megérintett a japán fametszet. Kozmától például itt látható egy saját gyűjtéséből való textilstencil, mellette pedig a maga által tervezett metszetek. Olgyai kiváló fametszeteket birto- kolt, amiket aztán unokája, Karátson Gábor festőművész örökölt meg. Tudjuk, hogy általuk a Kelet művészeté iránti rajongást is sikerült továbbörökítenie. A kiállítás megmutatja, hogy nemcsak az iparművészetben, hanem a képzőművészetben is létezett a meghatározó, szemléletformáló japonizmus.

Pallós Tamás

Fotó: Szépművészeti Múzeum

Carl Thiemann: Velencei est

Beleszakad a szív

Gondolatok a Házassági történet című filmről

Rettenetes érzés, ha az emberrel, akinek egykor hűséget esküdünk, már képtelenek vagyunk együtt élni. Igazán nyomós indok talán nem is kell, elég annyi, hogy kihűlt a szerelem, bogarainkkal egymás idegeire megyünk, vagy másképpen képzeljük el a boldogulást. Nicole (Scarlett Johansson) és Charlie (Adam Driver) értelmiségi-művész párként érznek így, és maguk sem tudják megindokolni, miért, de el akarnak válni. Noah Baumbach, miután megfilmesítette a szülei válását (*A tintahal és a bálna*, 2005), most a saját házasságának felbomlását beszéli el. S vele küzdünk mi, nézők is: a Netflixen még múlt novemberben bemutatott *Házassági történet* annyira hiteles realizmussal és kíméletlen őszinteséggel szól két ember elválásáról, hogy abba beleszakad a szív.

A nyitójelenetben páros vallomást hallunk: főszereplőink beszélnek arról, mit szeretnek a másokban. Előkerülnek tiszteletre méltó jellemvonások, szerethető tulajdonságok, apró, mosolygató szokások és egy kis önirónia is – mind-mind a két fél összetartozását erősítő momentum. Ennél szebben nem is kezdődhetne egy szerelmes történet. Igen ám, de a monológok egy rideg irodába vezetnek: a nő és a férfi egy házasságterapeuta békítő tárgyalásán ül, a szavak pedig csak nekünk, nézőknek hangzanak el. Torokszorító nyitány: egyből kiránt minket a romantikus álmodozások hamis világából. Pedig adná magát a hangütés: Nicole és

Charlie egyaránt művészek, és hivatásuk a szerepjátszás. Egyikük feltörekvő színész, másikuk ambiciózus színházi rendező, a közösen felépített New York-i társulat pedig olyan számukra, mint egy család. Annál nagyobb a döbbenet, amikor az egyik fél bejelenti, szerencsét próbálna Amerika másik szélén: Los Angelesben. És a kölcsönös meg nem értés lavínja lassan elindul.

Kezdetben ügyvédek nélkül, békésen tervezik az elválást (habár konfliktusok akadnak), ám lassan elsodródznak a megállapodásuktól: ügyvédet fogadnak, sérelmeket nagyítanak fel, pénzt számolnak, fogást keresnek egymáson, mígnem az egész folyamat pontosan olyanná válik, mint amit az elején elkerülni szerettek volna. Baumbach bámulatos természetességgel vezeti nézőjét jelenetről jelenetre, hogy bemutassa a növekvő utálat fájdalmas útját, s közben még szórakoztató műfajváltásokra is futja tőle: egy kis burleszk, egy kis komédiázás, némi Woody Allen-hatás fűszerezi a filmet, ami több kulcsjelenetben egyként tud érzékeltetni humort és drámaiságot. Ez a többszólamúság a legzavarbaejtőbb, talán azért, mert a valóság éppen ilyen: árnyalt és összetett, amit több nézőpontból is képesek vagyunk értelmezni – és átélni. A tragédia az, hogy hiába kommunikáció, idő és kiengesztelődés, ezek a nézőpontok immár nem tudnak békésen egybesimulni: az egység végképp megtört.

Mindehhez pedig felsorakozik egy további, szívbe markoló párhuzam: Nicole és Charlie visszaemlékezéseiből feltárul számunkra, milyen boldog és önfelelt lehetett egykor ez a házasság, és bármilyen különös, ma sem az az eleven pokol, amiből megkönnyebbülés volna kilépni. Hiszen érzelmi biztonságuk, közös világuk, egymással megosztott életük törik most darabokra, és vele egyetlen gyermeküké, Henryé (Azhy Robertson) is, aki meglepő komolysággal kezeli a körülötte zajló eseményeket, ám képtelen mindvégig maszkot hordani. Találó a film Halloween-keretezése: álarcot öltünk, és elvicceljük azt, ami halni készül – vagy már meg is halt.

A *Házassági történet* a késői felismerések filmje. Akkor eszmélünk csak rá, mit szabadítottunk a másokra, ha már ügyvédek üvöltöznek egymással a tárgyalás során; mi pedig falféren hallgatjuk az apró tüskékből növesztett (és természetesen remek

gyermekelhelyezési és vagyonmegosztási jogalappá torzítható) sérelmeket. S azt is csak ekkor ismerjük fel, hogy nincs teljes elszakadás, hiába akarnánk: a közös gyerekről valahogy gondoskodni kell, a rokonságot valahogy meg kell békíteni, a cipőfűzőt be kell kötni.

Baumbach, valamint a kivételesen érzékeny alakítást nyújtó Driver és Johansson jól tudja ezt. Nem is próbálják elkendőzni, hogy nincs befejezés, csak lecsöndesülés: lelkünk benső tájain idővel megfér egymással az öröm és a sebek emléke. Filmjük nem ünnepli a válást, hanem annak láttatja, ami valójában: a legintimebb emberi kapcsolat szomorú széthullásának. Ezért érdemes látnia mindenkinek – családi állapottól függetlenül.

Paksa Balázs

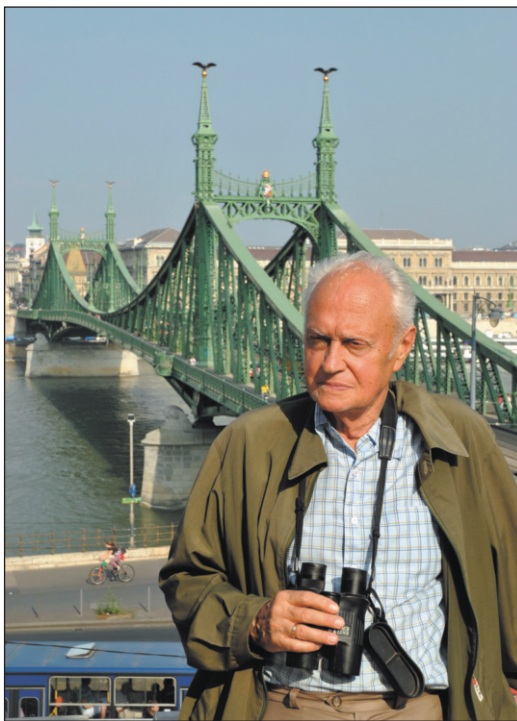
TERMÉSZETRAJZ

Schmidt Egon

Riadó az akváriumban

Immár tizedik éve áll a sarokban a nagy, 190 literes akvárium, és eddig semmi baj nem volt vele. Eddig, mert az utóbbi időben észrevettem, hogy megjelent és terjeszkedni kezd benne a zöld alga. A medence két fénycsöve is tíz éve üzemel, fényük állítólag algaölő hatású volt, de talán kezdenek kimerülni, ezért jelenhet meg az egyre növekvő zöld foltok az üvegfalon és a növényeken. Elhatároztam, hogy kitisztítjuk a medencét, eltávolítjuk azokat a növényeket, amiket leginkább belepött az alga, majd egy, a szaküzletekben kapható vegyszerrel elejét vesszük az újraalgásodásnak.

A munkához Béres Tamás barátom, a profi akvarista segítségét kértem; neki egyebek mellett van kellő hosszúságú gumitömlője is, ami az akváriumtól egészen a fürdőszobáig, a vízcsapig ér. Ahogy fogyott a víz a medencéből, a halak egyre izgatottabbak lettek, ide-oda úszkáltak, próbáltak volna menekülni. Azt már megszokták, hogy hetente két-három vödörnyi vizet cserélek, de amikor a vízszint tovább süllyedt, kitört a pánik. A vízoszlop magasságának csökkenését több, a szabadban élő halfaj is megérzi. A távol-keleti országokból származó növényevő halak, a pettyes busa és az amur, mihelyt érzékeli, hogy apad a víz, menekülni igyekszik, a víz fölé ugrik, és így időnként az is előfor-

dul, hogy a partra kerül. A dinnyési tógazdaságban találtam egy elpusztult és a húsától a varjak által már szinte teljesen megfosztott jókora halat, amelyik a gát közelében ugrott ki a tóból, és vergődött tovább, míg aztán elpusztult. Az én halaim, a neonok, a fekete tetrák, a serpalazacok, a kis páncélosharcsa és a fekete vitorlášal nem ugráltak, de egyre izgatottabban cikáztak ide-oda. A vitorlášal, mely apró fiatalként került hozzám, és időközben nagyra nőtt, különösen magasra nyúló hátúszója miatt már nem tudott úszni a sekély vízben, ezért az oldalára fekvő vergődött kétségbeesetten.

Az üvegfalak letisztítása és az algától erősen megtámadott növények eltávolítása után megkezdődött a medence feltöltése. A vízszint emelkedésével a halak fokozatosan megnyugodtak, de még több napig tartott, míg a teljes nyugalom helyreállt. A fekete vitorláš például, amelyik korábban kézből evett, eleinte az akvárium alján maradt, csak egy idő elteltével jött újra a felszínre, és vette el az ujjaim közül az eleséget. Az algaölő folyadékot hetente egyszer kell a vízbe keverni. Az első ilyen alkalom már megtörtént, és most kíváncsian várom az eredményt. Állítólag öt-hat kezelés után végleg eltűnik a zöld alga. Remélem, így lesz.

európaRádió

A református értékadó

94,4 Mhz 102,1 Mhz 90,4 Mhz 100,5 Mhz 100,0 Mhz
Debrecen Mezőkövesd Miskolc Nyíregyháza Sátoraljaújhely

europaradio.hu

EGER 91.8 MHz | MISKOLC 95.1 MHz | TOKAJ 101.8 MHz
SÁTORALJAUJHELY 90.6 MHz | GYÖNGYÖS 102.2 MHz
ENCS 95.4 MHz | HATVAN 94.0 MHz | TÖRÖKSZENTMIKLÓS 96.4 MHz

SZENT
István
RÁDIÓ

szentistvanradio.hu

EGYHÁZI ZENE

A budavári Nagyboldogasszony-templomban (Mátyás-templom) Almásy László Attila Artisjus-díjas orgonaművész ad hangversenyt február 16-án, vasárnap, 19.30 órától. Elhangzik Olivier Messiaen és a százötven éve született Louis Vierne egy-egy műve. (A belépés díjtalan.)

1% KÖSZÖNJÜK,
HA SEGÍT BENNUNKET!
ADÓSZÁMUNK: 18183674-1-42
ORSZÁGOS KATOLIKUS RÁDIÓ ALAPÍTVÁNY

